

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΚΕΙΜΕΝΩΝ:
ΝΙΚΟΣ ΔΙΟΝΥΣΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΠΟ ΤΗ ΓΕΝΙΑ ΤΟΥ 1880 ΣΤΗ ΓΕΝΙΑ ΤΟΥ 1930

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΑΠΟ ΤΗ ΓΕΝΙΑ ΤΟΥ 1880 ΣΤΗ ΓΕΝΙΑ ΤΟΥ 1930

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΚΕΙΜΕΝΩΝ:

ΝΙΚΟΣ ΔΙΟΝΥΣΟΠΟΥΛΟΣ

ΒΕΛΙΓΡΑΔΙ

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2004

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΤΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1833-1945	1
1.1. ΑΠΟ ΤΗ ΣΥΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ (1833) ΕΩΣ ΤΟΝ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΟ ΠΟΛΕΜΟ ΤΟΥ 1897	2
1.2. Η ΕΠΕΚΤΑΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ (1897-1922)	18
1.3. Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟΥ (1923-1940)	34
1.4. Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥ 2^{ΟΥ} ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ	45
2. Η ΓΕΝΙΑ ΤΟΥ 1880	57
2.1. Η ΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΑΘΗΝΑΪΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ	58
2.1.1. ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ (1859-1943)	66
2.2. ΗΘΟΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ ΡΕΑΛΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ	84
2.2.1. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΒΙΖΥΗΝΟΣ (1849-1896)	89
2.2.2. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ (1851-1911)	102
2.2.3. ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΑΡΚΑΒΙΤΣΑΣ (1865-1922)	126
3. ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΕΣ ΑΝΑΖΗΤΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑ ΤΙΣ ΠΡΩΤΕΣ ΔΕΚΑΕΤΙΕΣ ΤΟΥ 20^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ	133
3.1. ΠΟΙΗΤΕΣ	143
3.1.1. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΒΑΦΗΣ (1863-1933)	143
3.1.2. ΑΓΓΕΛΟΣ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΣ (1884-1951)	169
3.1.3. ΚΩΣΤΑΣ ΒΑΡΝΑΛΗΣ (1884-1974)	181
3.1.4. ΚΩΣΤΑΣ ΚΑΡΥΩΤΑΚΗΣ (1896-1928)	195

3.2. ΛΟΓΟΤΕΧΝΕΣ ΠΟΥ ΔΙΑΚΡΙΘΗΚΑΝ ΩΣ ΠΕΖΟΓΡΑΦΟΙ	214
3.2.1. ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ (1867-1951)	214
3.2.2. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΣ (1868-1920)	227
3.2.3. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΘΕΟΤΟΚΗΣ (1872-1923)	238
3.2.4. ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΒΟΥΤΥΡΑΣ (1871-1958)	251
3.2.5. ΝΙΚΟΣ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ (1883-1957)	268
4. Η ΓΕΝΙΑ ΤΟΥ 1930	287
4.1. ΟΙ ΒΑΣΙΚΟΙ ΕΚΦΡΑΣΤΕΣ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΠΟΙΗΣΗΣ	311
4.1.1. ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΕΦΕΡΗΣ (1900-1971)	311
4.1.2. ΑΝΔΡΕΑΣ ΕΜΠΕΡΙΚΟΣ (1901-1975)	336
4.1.3. ΝΙΚΟΣ ΕΓΓΟΝΟΠΟΥΛΟΣ (1907-1985)	354
4.1.4. ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΕΛΥΤΗΣ (1911-1996)	371
4.1.5. ΓΙΑΝΝΗΣ ΡΙΤΣΟΣ (1909-1990)	391
4.2. ΟΙ ΠΡΩΤΑΓΩΝΙΣΤΕΣ ΤΗΣ «ΝΕΑΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ»	413
4.2.1. ΣΤΡΑΤΗΣ ΜΥΡΙΒΗΛΗΣ (1892-1969)	413
4.2.2. ΗΛΙΑΣ ΒΕΝΕΖΗΣ (1904-1973)	430
4.2.3. ΚΟΣΜΑΣ ΠΟΛΙΤΗΣ (1887-1974)	445
4.2.4. ΓΙΩΡΓΟΣ ΘΕΟΤΟΚΑΣ (1905-1966)	463
4.2.5. Μ. ΚΑΡΑΓΑΤΣΗΣ (1908-1960)	476
4.2.6. ΘΑΝΑΣΗΣ ΠΕΤΣΑΛΗΣ (1904-1995)	494
4.2.7. ΑΓΓΕΛΟΣ ΤΕΡΖΑΚΗΣ (1907-1979)	511
4.2.8. ΠΑΝΤΕΛΗΣ ΠΡΕΒΕΛΑΚΗΣ (1909-1986)	532
ΕΛΛΗΝΙΚΟΙ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟΙ ΣΥΝΔΕΣΜΟΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ, ΤΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΚΑΙ ΤΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ	548

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Ο προκείμενος τόμος αποτελεί ένα σύνολο βιογραφικών και κριτικών κειμένων επιλεγμένων με σκοπό την αξιοποίησή τους στα πλαίσια του μαθήματος της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, που διδάσκεται στην Έδρα των Νεοελληνικών Σπουδών της Φιλολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Βελιγραδίου, στο τρίτο και τέταρτο έτος σπουδών. Σύμφωνα με το Αναλυτικό Πρόγραμμα, στο μάθημα αυτό οι σέρβοι φοιτητές έρχονται σε επαφή με τους πιο σημαντικούς νεοέλληνες λογοτέχνες που έδρασαν στη διάρκεια του 19ου και 20ου αιώνα, μελετώντας αντιπροσωπευτικά τους έργα.

Η ιδέα για τη δημιουργία του τόμου προέκυψε ύστερα από αίτημα των ίδιων των φοιτητών, οι οποίοι, όταν τους ζητήθηκε να παρουσιάσουν τις προτάσεις τους για την οργάνωση και διδασκαλία του μαθήματος της νεοελληνικής λογοτεχνίας, πρότειναν την ύπαρξη ενός συμβουλευτικού εργαλείου, που να τους βοηθά στην κατανόηση των γραμματολογικών συμφραζόμενων των λογοτεχνικών κειμένων. Δεδομένου ότι ένα λογοτεχνικό έργο αναφέρεται -άλλοτε περισσότερο και άλλοτε λιγότερο φανερά- σε εξωκειμενικά στοιχεία που μπορεί να παραπέμπουν στον πολιτικό και κοινωνικό χώρο, στη ζωή του συγγραφέα, στη σύγχρονη ή την παλαιότερη λογοτεχνική παραγωγή, το αίτημά τους φάνηκε αρκετά λογικό. Οι σέρβοι φοιτητές, καθώς προέρχονται από ένα κοινωνικό και πολιτισμικό περιβάλλον διαφορετικό από το ελληνικό, είναι φυσικό να δυσκολεύονται να κατανοήσουν την πολυσημία ενός νεοελληνικού λογοτεχνικού κειμένου. Γι' αυτό και ένας από τους βασικούς στόχους του μαθήματος είναι να τους φέρει σε επαφή με την ελληνική κουλτούρα και τις αξίες της, μέσα όμως από την ανάπτυξη ενός γόνιμου διαλόγου βασισμένου στην αρχή της αποδοχής της διαφορετικότητας.

Η παρούσα συλλογή κειμένων δε φιλοδοξεί να αντικαταστήσει την Ιστορία της λογοτεχνίας στα αναγνώσματα των φοιτητών, δεν προσφέρεται για αποστήθιση, ούτε έρχεται να προσδώσει μνημειακό χαρακτήρα σ' ένα μάθημα που θα αντιμετώπιζε τη λογοτεχνική δημιουργία ως απολίθωμα του παρελθόντος. Θα έλεγα ότι ο ρόλος της είναι περισσότερο συνοδευτικός της διδασκαλίας, στο επίκεντρο της οποίας βρίσκεται η ανάγνωση και η ερμηνεία του λογοτεχνικού έργου ως προϊόντος μιας πολυδιάστατης ιστορικής και κοινωνικής πραγματικότητας, με σεβασμό στη διαλεκτική σχέση που μπορεί να αναπτυχθεί ανάμεσα στο συγγραφέα, το κείμενο και τον αναγνώστη. Βασικός στόχος της συλλογής είναι να ενισχύσει την αναγνωστική εμπειρία των διδασκόμενων, την κριτική τους στάση, την παραγωγή προσωπικού λόγου, να αποτελέσει έναυσμα για συζήτηση και άρθρωση παρατηρήσεων, να

χρησιμοποιηθεί για την εκπόνηση συνθετικών εργασιών ή να αξιοποιηθεί κατ' ιδίαν από τον φοιτητή. Να δώσει, τέλος, τη δυνατότητα επιλογής αποφεύγοντας κάθε τι δογματικό, να διευρύνει τη διδασκαλία και τη μάθηση αξιοποιώντας την τεχνολογία των ηλεκτρονικών υπολογιστών. Προκειμένου να εξασφαλιστεί η αίσθηση της ποικιλίας, πάντα με άξονα την εκπαιδευτική λειτουργικότητα του εγχειρήματος, έχουν επιλεγεί διάφορα είδη κειμένων όπως βιογραφίες, άρθρα, επιφυλλίδες, συνεντεύξεις, συζητήσεις, αποσπάσματα από επιστημονικές μελέτες. Τα κείμενα αντλήθηκαν κυρίως από το Διαδίκτυο (βασική πηγή αποτέλεσαν οι δικτυακοί τόποι των εφημερίδων *Το Βήμα*, *Τα Νέα* και *Ελευθεροτυπία*) αλλά και από τη σύγχρονη έντυπη βιβλιογραφία.

Επιλεγμένες σελίδες από τον ιστότοπο του Ιδρύματος Μείζονος Ελληνισμού στην αρχή του τόμου συνθέτουν την πρώτη ενότητα, μια σύντομη επισκόπηση της ελληνικής ιστορίας και του ελληνικού πολιτισμού -με έμφαση στη λογοτεχνική παραγωγή- από τη σύσταση του νέου ελληνικού κράτους έως το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου. Με την ιστορική αυτή εισαγωγή, όπως θα τη χαρακτηρίζαμε, οι φοιτητές θα έχουν τη δυνατότητα να βρίσκουν απαντήσεις σε άμεσα και βασικά ερωτήματα που γεννούν σε πρώτο επίπεδο τα ιστορικοπολιτισμικά δεδομένα που ορίζουν και παράγουν το λογοτεχνικό κείμενο. Ακολουθούν τρεις μεγαλύτερες ενότητες που αποτελούν τον κύριο κορμό της συλλογής, ξεκινώντας από τη λογοτεχνική γενιά του 1880 και καταλήγοντας στη γενιά του 1930. Για τη δεύτερη ενότητα από αυτές, ένας πιο γενικός τίτλος (Λογοτεχνικές αναζητήσεις κατά τις πρώτες δεκαετίες του 20ου αιώνα) κρίθηκε απαραίτητος για να συμπεριληφθούν λογοτέχνες, που δύσκολα θα μπορούσε να τους εντάξει κανείς σε μια λογοτεχνική γενιά, όπως π.χ. ο Σικελιανός και ο Καζαντζάκης. Κάθε μεγάλη ενότητα περιλαμβάνει κείμενα που εισάγουν τον διδασκόμενο στο λογοτεχνικό κλίμα της γενιάς ή της περιόδου, όπου εντάσσονται οι ποιητές και οι πεζογράφοι που εξετάζουμε, οι οποίοι και παραθέτονται στη συνέχεια σε ξεχωριστές υποενότητες. Τα κείμενα που αναφέρονται στους συγγραφείς επιλέχτηκαν με σκοπό να προσφέρουν βιογραφικές γνώσεις, να μεταφέρουν σύγχρονες ερμηνείες και προβληματισμούς γύρω από τη λογοτεχνική τους παραγωγή, να θέσουν ζητήματα αναγνωστικής ανταπόκρισης και πρόσληψης του έργου τους από τον σημερινό κυρίως αναγνώστη, να αποτελέσουν ένα “πολυφωνικό” σύνολο εκθέτοντας αντιτιθέμενες απόψεις της κριτικής για το ίδιο λογοτεχνικό έργο. Ο τόμος εμπλουτίζεται επίσης με φωτογραφίες που παραθέτονται χωρίς επεξηγηματικές λεζάντες, αλλά βρίσκονται σε διαλεκτική σχέση με τα κείμενα που συνοδεύουν. Οι περισσότερες από αυτές αντλήθηκαν από τους δικτυακούς τόπους του Εθνικού Κέντρου Βιβλίου και του Ιδρύματος Μείζονος Ελληνισμού, ενώ άλλες ανήκουν σε άρθρα που περιλαμβάνονται στη συλλογή. Χρήσιμες ηλεκτρονικές διευθύνσεις για την ελληνική γλώσσα, τη λογοτεχνία και τον πολιτισμό ολοκληρώνουν τον τόμο.

Με βάση τα παραπάνω, είναι φανερό ότι σε ό,τι αφορά την οργάνωση του υλικού επέλεξα μια “συγγραφοκεντρική” ταξινόμηση, ακολουθώντας αυστηρή χρονολογική σειρά. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με την απουσία γυναικών λογοτεχνών από την περίοδο που εξετάζουμε, οφείλεται στις δεσμεύσεις που επιβάλλει η περιοριστική φύση του μαθήματος, επικεντρωμένη στους πιο σημαντικούς, ή τουλάχιστον στους πιο ονομαστούς, νεοέλληνες λογοτέχνες. Η αδυναμία αυτή, αν δημιουργεί αίσθημα μονοτονίας, αντισταθμίζεται από την ποικιλία των επιλεγμένων κειμένων αλλά και από ένα επιπλέον στοιχείο. Στο τέλος κάθε υποενότητας, εκτός από την προσθήκη βιβλιογραφικών αναφορών, προτείνω ηλεκτρονικές διευθύνσεις και ηλεκτρονικά κείμενα που διατίθενται στο Διαδίκτυο, δίνοντας στον διδασκόμενο τη δυνατότητα να επισκεφτεί ιστότοπους αφιερωμένους στους λογοτέχνες που περιλαμβάνονται στον τόμο, να διαβάσει άρθρα που θα του φανούν ενδιαφέροντα, να αποκτήσει πρόσβαση σε οπτικό και ηχητικό υλικό, να αναζητήσει, να πληροφορηθεί. Αρχική μου πρόθεση ήταν να παροτρύνω τον φοιτητή να κινηθεί σ’ ένα πολυμεσικό περιβάλλον, που θα τον βοηθήσει να εξοικειωθεί με νέες καταστάσεις μάθησης, να διευρύνει την εμπειρία της ανάγνωσης κειμένων στην ελληνική γλώσσα (εδώ θα πρέπει να τονιστεί ότι η καλλιέργεια της ελληνικής γλώσσας αποτελεί έμμεσο και όχι άμεσο στόχο της διδασκαλίας του μαθήματος), να ενισχύσει την κριτική του προσέγγιση στο λογοτεχνικό φαινόμενο. Μια πρώτη επαφή με τα θετικά αποτελέσματα της παιδαγωγικής αξιοποίησης των νέων τεχνολογιών είχα την τύχη να αποκτήσω, μαζί με άλλους συναδέλφους, κατά τη διάρκεια σεμιναρίου στο Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας στη Θεσσαλονίκη το Σεπτέμβριο του 2002 με αντικείμενο την αξιοποίηση της πληροφορικής και επικοινωνιακής τεχνολογίας στη διδασκαλία της ελληνικής ως ξένης/δεύτερης γλώσσας.

Η προσθήκη των ηλεκτρονικών διευθύνσεων και κειμένων αξιοποιεί και συγχρόνως τακτοποιεί το διάσπαρτο υλικό που διατίθεται από το ελληνικό Διαδίκτυο για τους λογοτέχνες που περιλαμβάνονται σ’ αυτή τη συλλογή και είναι αποτέλεσμα πολύωρης παραμονής και επίμονης αναζήτησης στον Παγκόσμιο Ιστό. Ο αναγνώστης βέβαια θα διαπιστώσει μια άνιση κατανομή του ηλεκτρονικού υλικού κατά συγγραφέα, αλλά αυτό οφείλεται δυστυχώς στη νοοτροπία των ελληνικών δικτυακών τόπων που επιμένουν στην προβολή του έργου κυρίως των “τρανταχτών” ονομάτων της νεοελληνικής λογοτεχνίας. Νομίζω πάντως ότι αυτό δε μειώνει την αξία του εγχειρήματος, που φαίνεται να αποδίδει τους πρώτους καρπούς. Ήδη σε σχέση με τον κατάλογο των ηλεκτρονικών κειμένων, οι φοιτητές έχουν δείξει ιδιαίτερο ενδιαφέρον και προθυμία να αναλάβουν την παρουσίαση κειμένων της επιλογής τους, δίνοντας έτσι το ερέθισμα για ουσιαστικές συζητήσεις επί του περιεχομένου των παρουσιάσεών τους, με τον διδάσκοντα να αναλαμβάνει έναν ρόλο περισσότερο διαμεσολαβητικό. Θεωρώ ότι η εμπλοκή τους σε μια τέτοιου είδους δραστηριότητα μπορεί να αποδειχθεί πολύ εποικοδομητική για τη διδασκαλία της νεοελληνικής λογοτεχνίας σε μη ελληνόφωνους φοιτητές, με την έννοια ότι συμβάλλει μέσα από διαφορετική εκπαιδευτική στρατηγική στην επίτευξη της εύθραυστης

ισοτιμίας στην αναγνωστική διαδικασία στο βαθμό που οι φοιτητές αυτοί προέρχονται από διαφορετικό κοινωνικό και πολιτισμικό περιβάλλον.

Ο τόμος φυσικά δεν καλύπτει χρονικά όλη την περίοδο που εξετάζουμε στο μάθημα της νεοελληνικής λογοτεχνίας. Θα πρέπει κάποια στιγμή να συνοδευτεί από έναν δεύτερο, που να αναφέρεται στην περίοδο από την ακμή του Νεοελληνικού Διαφωτισμού μέχρι την πρώτη Αθηναϊκή Σχολή, και κυρίως από έναν τρίτο με αντικείμενο τη μεταπολεμική και σύγχρονη νεοελληνική λογοτεχνία, για την οποία και το ενδιαφέρον των φοιτητών είναι μεγάλο και το πληροφοριακό υλικό που προσφέρεται στο Διαδίκτυο είναι πλούσιο και μπορεί κάλλιστα να αξιοποιηθεί. Μέχρι λοιπόν τη δημιουργία αυτών των τόμων θα αρκεστούμε στην παρούσα συλλογή κειμένων, η οποία θα δοθεί στους φοιτητές σε έντυπη μορφή αλλά και σε ψηφιακή (σε CD-ROM) για την άμεση πρόσβαση στα ηλεκτρονικά κείμενα και διευθύνσεις.

Ο επιμελητής του τόμου Νίκος Διονυσόπουλος